

สร้างกับงาน

ช่างไม้ไฟ

รหัสชีวิต

เรื่อง: เอกชัย เลือธธารพิสิฐ
ภาพ: ไมค์

ในช่วงหลายปีมานี้ ภาพลักษณ์แห่งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และสื่อสมัยใหม่ในสังคมไทยได้เจริญรุดหน้าไปมากจนทำให้เรามองไม่เห็น (และไม่อยากเห็น) เงาของตนเองอย่างเช่น เสน่ห์ของเครื่องจักรสานงานไม้ไผ่ที่เริ่มจางหายไปจากครัวเรือน และหมู่บ้าน

รองศาสตราจารย์ **วัชร วิชารัตน์** แห่งภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังคือหนึ่งในนักวิชาการผู้ริเริ่มนำไม้ไผ่กลับมามีบทบาทอีกครั้งในชีวิตประจำวัน

“นอกจากเครื่องจักสานแล้ว ของเล่นไม้ไผ่แต่ก่อนก็มีมากมาย อย่างเช่น โคร่งวาว ก็ต้องใช้ไม้ไผ่ หรือเครื่องดนตรี อย่าง อังกะลุง แคน ก็เช่นกัน ซึ่งเดี๋ยวนี้ได้หายไปจากใจ และชีวิตของพวกเขาหมดแล้ว”

ไม้ไผ่จัดเป็นพืชสวนชนิดหนึ่งซึ่งการตัดโค่นถือเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมายยกเว้นไม้ที่เพาะเลี้ยงไว้เพื่อการค้าจำนวนสายพันธุ์ของพืชตระกูลไม้มีมากมายนับพันชนิดแต่ที่ราพบเห็นกันบ่อยๆ เช่น ไม้ตง ไม้เลียง ไม้รวก เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันไม่นิยมนำมาปลูกเรือนพักอาศัยแล้วด้วย ข้อจำกัดด้านความคงทนและมีวัสดุอื่นที่จัดซื้อหรือจัดหาได้ง่ายกว่ามาทดแทน

อาจารย์วัชร สถาปนิกหญิงผู้สำเร็จอธิบายว่า นำแปดที่สังคมไทยไม่ให้ความสำคัญกับไม้เท่าที่ควรจะเป็นทั้งๆที่สรรพประโยชน์ของมันชนิดนี้ก็หลากหลาย เป็นทั้งอาหาร ให้ร่มเงาแต่ไม่มีดื้อที่ที่สำคัญ ไม้ยังช่วยดูดซับมลพิษในอากาศได้ปริมาณที่สูงกว่าพืชชนิดอื่นหลายเท่า และคายก๊าซออกซิเจนให้แก่โลกได้มากกว่าพืชอื่นๆ ถึง 35 เปอร์เซ็นต์

“ไม้เป็นพืชประจำถิ่นของไทยอยู่แล้ว แต่กลับเป็นประเทศอื่นที่ให้ความสำคัญอย่างหน่วยงาน Environmental Bamboo Foundation ที่อินโดนีเซียก็เห็นคุณค่า ออกมาแนะนำให้ครัวเรือนปลูกกันเพื่อบรรเทาผลกระทบและสร้างบรรยากาศโดยรอบให้น่าอยู่อย่าให้ราคาของมันทำให้เราไม่เห็นคุณค่าที่มีอยู่เลย”

แทนที่จะนั่งบนเหมือนใครต่อใคร ครูช่างนักออกแบบผู้ใกล้สูญสิ้นท่าด้วยการนำลำไม้มาผลิตเป็นเครื่องเล่นสนาม ไม่ว่าจะเป็ชิ่งช้า

กระดานหก ม้าโยก บ้านโดวน กระดานลื่น และอีกสารพัด ซึ่งนับเป็นส่วนผสมที่ลงตัวระหว่างความง่ายในการจัดท้าวสด ความต้องการของผู้ใช้ รูปทรง และงานออกแบบรวมทั้งประโยชน์ใช้สอยและเศรษฐกิจที่หลีกเลี่ยงค่างจากการทำงาน นอกจากนี้ หากเป็นเครื่องเล่นจากวัสดุอื่นอย่างเช่น โลหะทาสีเมื่อเกาก็มักจะถูกละเลยซ่อมบำรุงได้ยากเพราะท้องถิ่นห่างไกลไม่มีเครื่องมือสำหรับซ่อมแซมของเหล่านี้ ผิดกับเครื่องเล่นไม้ไผ่ที่ใครๆก็ลงแรงช่วยกันสร้างขึ้นใหม่ได้เมื่อหมดสภาพ

เรื่องราวของเธอกับชิ้นงานไม้ไผ่เริ่มต้นขึ้นเมื่อปีกลาย คราวไปออกค่ายกับคณะนักศึกษาจากสถาบัน ดันผืนป่าตะวันตก บริเวณชายแดนไทย-พม่า

“ปี 2550 มีการออกค่ายอบรมศิลปะเด็กที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านนากมาผาได้อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ที่ต้องขึ้นเขาลงห้วยรวมระยะทางจากตีนเขาถึงที่หมายนั้นรวม 12 กิโลเมตร นักศึกษาที่ช่วยกันสอนศิลปะแล้ว เราก็ไม่รู้ว่าสอนอะไรดี และพอเห็นเด็กเราก็นึกไปถึงของเล่น ซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กๆ ทุกคน ต้องชอบ เป็นเหมือนของโปรด เราก็เริ่มคิดวิธีทำตั้งแต่นั้นมา”

เนื่องจากไม้เป็นวัสดุพื้นถิ่นที่หาง่ายจากพื้นที่ซึ่งมีความเหมาะสมที่จะนำมาเป็นวัสดุหลักในการสร้างสรรค์ผลงาน เกวียลยี่ที่จะนำมาใช้ร้อยก็หาได้ไม่ยากเช่นกัน ส่วนกรรมวิธีการผลิตเพียงมีคนแนะนำครั้งแรก ชาวบ้านก็พอไปได้เองด้วยฝีมือหรือทักษะการวัดเป็นต้นทุน

ความรู้อันมีอยู่ก่อนแล้ว ลูกเด็กเล็กแดงก็ทำได้ ผลงานเครื่องเล่นสนามไม้ไผ่ที่นั่นได้สร้างความพึงพอใจให้แก่ทั้งผู้รับ และผู้ให้ เป็นแรงใจให้ทำอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาทั้งที่มูลนิธิเด็กบ้านทับตะวัน อำเภอเขาหลัก จังหวัดพังงา และที่ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดนครนายก มีคนมาบอกว่า เด็กๆ ที่นั่น (บ้านนากมาผาได้) เล่นเครื่องเล่นกันจนเด็กตื่น ถึงห้าทุ่ม พอตีห้า ก็ตื่นขึ้นมาเล่นต่อ เด็กๆ สนุก ผู้ใหญ่ที่ ทำให้ก็ชื่นใจ “อาจารย์พูดจบพร้อมกับเผยยิ้มน้อยๆ ขณะนึกถึงความรู้สึกนั้น

นั่นคือ ความอึดอึดที่ปรากฏ ประทับใจหัวใจของคนที่ทำงาน แต่กระบวนการผลิตเครื่องเล่นจริงต้องคิดให้มากกว่านั้น เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบชิ้นงานแต่ละชิ้นที่ต้องคำนึงถึง

‘หน้าที่ใช้สอย’ เป็นเงื่อนไขสำคัญ ดังเช่นของเล่นเด็กก็ต้องผลิตเพื่อให้เด็กใช้ประโยชน์ใช้สอยของคนที่ใช้ชิ้นงานต้องมาก่อนประการต่อมาคือ ความแข็งแรง และสวยงามซึ่งลักษณะความสวยงามในที่นี้ สถาปนิกคนเดิมหมายถึง “เห็นแล้วน่าดึงดูดใจ น่าเข้าไปเล่น พอเล่นแล้วก็ต้องสนุกอย่างปลอดภัยด้วย”

ที่เหลือคือ การจัดเตรียมวัสดุ เทคนิคการบึงลำไม้ให้แห้งสนิท ปราศจากน้ำ ไช้มัน และโปรตีน ที่จะเป็อาหารของตัวมอด และแมลง แต่ทั้งหมดนี้ หากขาดความเข้าใจในตัวเด็กหรือขาดหัวใจแห่ง ‘ความเป็นเด็ก’ ในการคิด และทำงาน ผลงานที่เกิดขึ้นย่อมไม่บรรลุผล

“เราต้องเริ่มจากการหาข้อมูลเบื้องต้น ที่เกี่ยวกับพฤติกรรม การแสดงออก ธรรมชาติ และกระบวนการเรียนรู้ของเด็กๆ รวมทั้งการ

พัฒนาเรื่องสุขภาพของเด็ก ดังมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งในรัชกาลที่ 6 ที่จัดแสดงไว้ที่ศูนย์ภูมิรักษ์ว่า Play+Learn=Plearn หรือเพลิน พระองค์ทรงให้คำแนะนำเลยว่า เด็กๆ จะเล่นไปเรียนรู้ไป พวกเขาจะเรียนรู้ทักษะการทรงตัว การปรับแก้ประคองตัวเองจากการเล่น ซึ่งเป็นไปโดยสัญชาตญาณ”

ครูช่างผู้อ่อนโยนเล่าต่ออีกว่า “บทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่ต้องสร้างสภาพแวดล้อมให้แก่เด็ก ส่วนเขาจะไปจินตนาการต่ออย่างไรไปไกลกว่าเราเป็นเรื่องของเขา เราทำมาให้เขาโยกเขาก็ไม่ได้ร้อง อีๆ ชะหนอย เขากลับร้อง บีนๆ พอเราเห็นก็รู้ว่า ความสนุก อยู่ตรงนั้นแหละ” การพัฒนาสุขภาพกาย และใจ ไม่ว่าในวัยเด็กหรือผู้ใหญ่ จำต้องดำเนินควบคู่กันไปเสมอ การเล่นห้อย โยน หรือป่ายบินไปมาของเด็กๆ นอกจากให้ความสนุกเพลิดเพลินแล้ว

ยังเอื้อต่อการพัฒนากล้ามเนื้อทั้งมัดเล็กและใหญ่ ให้พวกเขาเกิดความคุ้นเคยและคล่องแคล่วในการใช้งานยังเป็นเครื่องเล่นที่ต้องบัน ความสนุกสนานให้แก่เพื่อนๆ ด้วยแล้ว ยังมีคุณประโยชน์ต่อการฝึกฝนเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นต่อไปในอนาคต

สำหรับผู้ออกแบบ การเล่นของเด็กๆ ยังได้สอนอีกทั้งบทเรียนว่าด้วยเรื่องธรรมชาติและควรเข้าสังคมของพวกเขา

“เราเองก็ได้เรียนรู้ละมามากมาย เช่นเดียวกัน อย่างพอเด็กๆ เขาทำได้ เขาก็ได้ใจใจใหม่ เขาก็จะทำอีกๆ จนกระทั่งเกิดความชำนาญซึ่งกระบวนการนี้ทำให้เขาได้ฝึกกล้ามเนื้อ และได้เรียนรู้วิธีต่างๆ มากมาย อย่างการที่เราทำเครื่องเล่นสนามที่เล่นได้หลายคน พวกเขาจะได้ฝึกทักษะทางสังคม เรียนรู้ที่จะเล่นร่วมกับเพื่อนๆ รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งกันเล่น ให้คนอื่นฯๆ ได้เล่นด้วยไม่ใช่เล่นคนเดียว”

เครื่องเล่นสนามไม้ไผ่ของอาจารย์วัชร อาจเป็นทางเลือกอีกทางในการพัฒนาชีวิต และสังคมอย่างยั่งยืน เด็กๆ ก็ได้เล่นสนุก และกระตุ่นจินตนาการไปพร้อมๆ กับสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง ด้านทักษะทางสังคมพวกเขาก็จะรู้จักที่จะรับและให้แก่ผู้อื่นสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นฯๆ ได้เมื่อเติบโตใหญ่ ผู้ใหญ่เองก็สามารถถาของเล่นให้แก่เด็กได้จากวัสดุดิบในท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องใช้เงินตราซื้อสินค้า และของเล่น จัดหามาให้ลูกหลานเสมอไป ทั้งรูปทรงเครื่องเล่นก็แล้วแต่สมัย ที่สำคัญ เศรษฐกิจที่หลีกเลี่ยงไม่ก่อปัญหาให้แก่โลกของเราแต่อย่างใด ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติที่งานออกแบบควรคำนึงสูงสุด ●

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสาร